

# ĐỔI MỚI HOẠT ĐỘNG BẢO VỆ VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ KHO TÀNG DI SẢN VĂN HÓA

TRƯƠNG QUỐC BÌNH \*

*Di sản văn hóa của mỗi dân tộc kết đọng những chân giá trị của quá trình sáng tạo văn hóa, là những biểu hiện khách quan của truyền thống lịch sử và đặc thù dân tộc. Bảo tồn các di sản văn hóa là một trong những hoạt động gắn liền với việc bảo vệ và phát huy bản sắc dân tộc - tạo dựng sự phát triển của tương lai mỗi dân tộc từ những mối liên hệ đặc thù của quá khứ và hiện tại.*

**T**ừ hàng nghìn năm nay, ông cha ta rất quan tâm đến việc bảo vệ và phát huy giá trị các di sản văn hóa, coi đó là một trong những biện pháp cụ thể để xác lập và vun đắp tình yêu quê hương, đất nước - một trong những động lực tinh thần, cội nguồn của sức mạnh vô địch để xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

Thừa kế truyền thống của ông cha, Đảng và Nhà nước ta hết sức quan tâm đến việc bảo vệ và phát huy giá trị các di sản văn hóa, coi đây là một trong những nhiệm vụ trọng tâm của toàn Đảng, toàn dân ta trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa.

Do những đặc thù về đối tượng quản lý, về nội dung và phương thức hoạt động, công tác bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa có những điều kiện và vai trò không nhỏ trong các hoạt động văn hóa tư tưởng, phục vụ trực tiếp đông đảo các tầng lớp nhân dân. Mặt khác, do các di tích và di vật lịch sử về thời

kỳ lịch sử hiện đại, đặc biệt là các giai đoạn cách mạng và kháng chiến vẻ vang vừa qua đã và vẫn đang là những dấu son chói lọi trong toàn bộ kho tàng di sản văn hóa dân tộc, nên các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa có những điều kiện đặc thù mang tính xã hội rộng khắp phục vụ các loại hoạt động giáo dục chính trị tư tưởng.

Là một bộ phận của thượng tầng kiến trúc, các hoạt động văn hóa - nghệ thuật nói chung và bảo tồn di sản văn hóa nói riêng luôn luôn có mối liên hệ trực tiếp và biện chứng với đời sống văn hóa xã hội. Vì thế, trong những bối cảnh mới của đất nước ta, nhất là trong cơ chế thị trường và hội nhập, các hoạt động này cần được đổi mới để thích ứng với những điều kiện mới và tích cực góp phần vào sự nghiệp đổi mới chung của đất nước.

\* PGS, TS, Giám đốc Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam, Ủy viên Hội đồng Di sản văn hóa quốc gia

## Những bối cảnh và thách thức mới của sự nghiệp bảo vệ và phát huy di sản văn hóa

Những thành tựu bước đầu của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa cùng những bối cảnh mới trong thời kỳ hội nhập ở nước ta hiện nay đã và đang tạo ra những điều kiện thuận lợi, đồng thời xác định những trách nhiệm nặng nề hơn của sự nghiệp bảo vệ và phát huy các di sản văn hóa ở nước ta hiện nay. Đó là:

- Những thành tựu đạt được trong quá trình đổi mới, công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước tạo ra những cơ sở quan trọng và đáp ứng ngày càng cao về đời sống nói chung và nhu cầu hưởng thụ văn hóa nói riêng của các tầng lớp nhân dân.

Phục vụ trực tiếp con người, góp phần xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện vốn là nhiệm vụ và mục tiêu cao nhất của hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị các di sản văn hóa. Trong sự nghiệp đổi mới đất nước, xét cho cùng, nguồn lực quý báu nhất, có vai trò quan trọng nhất là nguồn lực con người Việt Nam; là sức mạnh nội sinh của chính bản thân dân tộc Việt Nam. Vì vậy, trong bước chuyển mình của đất nước hiện nay, vai trò của các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa càng đặc biệt quan trọng nhằm tuyên truyền, giáo dục chính trị, tư tưởng, nâng cao nhận thức và lòng tự hào dân tộc, giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc... đối với từng con người Việt Nam, góp phần thực sự tạo nên nguồn lực con người Việt Nam.

- Những phát minh kỳ diệu của nhân loại trên các lĩnh vực khoa học - công nghệ trong những thập niên vừa qua, sự bùng nổ thông tin, sự phát triển mạnh mẽ, đa dạng các loại hình văn hóa - nghệ thuật đang diễn ra trên khắp thế giới đặt các hoạt động văn hóa nói chung vào bảo vệ, phát huy di sản văn hóa nói riêng ở Việt Nam trước những thách thức mới.

Trong thời đại ngày nay, các phương tiện thông tin và bùng nổ thông tin là sản phẩm tuyệt vời của cuộc cách mạng khoa học - công nghệ, tạo nên một môi trường thông tin gắn liền với môi trường công nghệ và môi trường xã hội. Với hàng loạt công nghệ cùng thiết bị hiện đại, các sản phẩm văn hóa - nghệ thuật đã và đang được chuyển tải nhanh chóng, rộng khắp trên toàn cầu, thậm chí còn len lỏi vào tận từng gia đình, từng nơi làm việc và nghỉ ngơi của các cá nhân, đáp ứng nhu cầu thưởng thức, giải trí hết sức tiện lợi cho mọi người.

Mặt khác, trong kỷ nguyên công nghiệp, sự đa dạng quá mức các phương tiện cùng hiện tượng các nguồn thông tin đi vào từng người khiến cho sự tiêu chuẩn hóa và đại chúng hóa trong sự phổ cập thông tin bị suy giảm. Trong nền văn minh công nghiệp mà mỗi người được tác động bởi nhiều nguồn thông tin thì tính cá nhân hóa trong mỗi người trở nên lấn át tính đại chúng hóa.

Trước thực tế mọi người dễ dàng lựa chọn được phương thức tiếp cận các sản phẩm văn hóa - nghệ thuật như thế, các hoạt động đầy vẻ khô cứng, thiếu hấp dẫn, thậm chí nặng tính áp đặt trong tuyên truyền giáo dục... của các hoạt động văn hóa - nghệ thuật sẽ khó lỏi cuốn được các tầng lớp nhân dân, đặc biệt là thế hệ trẻ. Đó chính là một trong những lý do để các hoạt động này cần phải đổi mới nhằm đưa những sản phẩm tinh thần đặc thù có tính tiêu chuẩn hóa và đại chúng hóa cho quảng đại quần chúng.

- Những năm qua, các yếu tố tích cực và tiêu cực của nền kinh tế thị trường đã và đang tác động mạnh mẽ tới các lĩnh vực sản xuất và đời sống. Đã được coi là công nghiệp thì văn hóa tất yếu không tránh khỏi sự thương mại hóa; mặt khác, những tiến bộ của khoa học - công nghệ đưa lại nguy cơ làm "tan loãng" văn hóa truyền thống.

- Việc điều chỉnh cách nghĩ, cách làm và thậm chí cả nhu cầu văn hóa tinh thần của các

cá nhân trong xã hội cho thích ứng với cơ chế kinh tế này cũng đã và đang diễn ra như một tất yếu. Vì thế, các phương thức hoạt động bảo vệ và phát huy các di sản văn hóa nói chung và bảo tồn bảo tàng nói riêng trước đây, như vận động nhân dân tự nguyện đóng góp tài lực, vật lực, đóng góp hiện vật, tài liệu... đã gặp trở ngại lớn trước tác động của cơ chế thị trường nói chung mà đặc biệt là thị trường cổ vật do những toan tính về hiệu quả kinh tế. Cũng do việc chúng ta chấp nhận nền kinh tế nhiều thành phần, nên trong lĩnh vực di sản văn hóa, vấn đề tổ chức hoạt động của các nhà sưu tập tư nhân, các nhà bảo tàng tư nhân cũng trở thành những vấn đề cần được giải quyết.

- Các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa ở Việt Nam đang diễn ra trong tình hình đất nước thực hiện mở cửa, tăng cường các mối giao lưu và quan hệ hợp tác quốc tế. Trong xu thế toàn cầu hóa về kinh tế, quốc tế hóa về văn hóa hiện nay, hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa ở Việt Nam cần sớm được đổi mới, nâng cao chất lượng về cơ sở vật chất, trình độ khoa học và phương thức hoạt động, tăng cường các hoạt động hợp tác sẵn có để có đủ khả năng đáp ứng yêu cầu của sự phát triển.

### **Một số kiến giải chủ yếu nhằm đổi mới hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa**

*1 - Tăng cường đổi mới công tác quản lý nhà nước đối với hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa, cụ thể là:*

- Đẩy mạnh việc xây dựng các văn bản pháp quy. Trong nhiều năm qua, hệ thống các văn bản pháp quy liên quan đến các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa chưa được tập trung xây dựng và hoàn thiện, thậm chí nhiều quy định, ngay cả một số quy định của Luật Di sản văn hóa được Quốc hội thông qua năm 2001 và chính thức có hiệu lực từ

ngày 1-1-2002 đến nay đã trở thành bất cập. Vì vậy, trong thời gian tới cần tiếp tục đẩy mạnh việc tuyên truyền, phổ biến, soạn thảo và ban hành các văn bản dưới luật, đặc biệt là những quy định cụ thể trong lĩnh vực bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa với sự tham gia của các cơ quan chuyên môn của Trung ương và các địa phương nhằm đưa các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa vào nền nếp. Trong đó, chú trọng việc xây dựng và ban hành các chế độ, chính sách phù hợp, thể hiện rõ quan điểm xã hội hóa và sự ưu tiên đối với các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa.

- Nhà nước tăng cường đầu tư kinh phí, đồng thời mở rộng việc huy động các nguồn lực đầu tư cho các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa. Cần lưu ý là, tăng cường đầu tư cho các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa không chỉ là tăng cường số lượng kinh phí đầu tư, mà tỷ lệ đầu tư cho các hoạt động cũng phải được chú trọng cân đối cho phù hợp.

- Đa dạng hóa các nguồn kinh phí trong và ngoài nước cho các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa bằng nhiều hình thức. Thông qua chính sách thuế, Nhà nước dành sự ưu tiên cho các tổ chức sản xuất, kinh doanh đã tích cực tài trợ cho các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa; tăng cường vận động các doanh nghiệp nhà nước và tư nhân tham gia đầu tư và ủng hộ các vấn đề về di sản văn hóa; mở rộng các hình thức lưu danh đối với các tập thể, cá nhân đã tham gia các hoạt động bảo vệ và phát huy các giá trị di sản văn hóa; tăng cường mở rộng quan hệ trao đổi, hợp tác khoa học với các tổ chức quốc tế về bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa, qua đó, tranh thủ sự hỗ trợ về khoa học và tài chính, xây dựng các dự án nhỏ để kêu gọi sự tài trợ quốc tế.

*2 - Đa dạng hóa hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa về đối tượng, nội dung, phương thức và thời gian phục vụ*

- Những năm qua, khi xác định đối tượng hưởng thụ các hoạt động mang tính xã hội như văn hóa, nghệ thuật, giáo dục... chúng ta thường vẫn chỉ xác định những chỉ tiêu về số lượng, với cách tính đơn giản theo đầu người, độ tuổi... Theo chúng tôi, những nhận thức và việc xử lý này là đúng nhưng chưa đủ.

Để thực hiện chiến lược con người, nhằm nâng cao hiệu quả của các hoạt động có tính xã hội, trong đó có các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa, cần tính đến những đặc thù của một số đối tượng, nhất là những người tàn tật. Trong số này các đồng chí thương binh là những người đã và đang được Nhà nước và xã hội hết sức quan tâm bởi họ là những người trực tiếp hy sinh xương máu cho đất nước trong những cuộc chiến tranh bảo vệ Tổ quốc. Chính vì vậy, tuy chiếm số lượng không lớn so với tổng dân số, nhưng những người tàn tật lại là những bộ phận quan trọng cần và đáng được hưởng thụ những sinh hoạt văn hóa và những sự quan tâm của xã hội.

- Điều chỉnh thời gian mở cửa của các khu di tích và các bảo tàng để tạo điều kiện cho đông đảo quần chúng (nhất là học sinh, sinh viên...) có thể sắp xếp thời gian đến thăm bảo tàng. Đây là một việc làm rất có ý nghĩa và đem lại không ít hiệu quả.

**3 - Đổi mới các hoạt động nhằm nâng cao chất lượng, hiệu quả các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa**

- Tăng cường việc ứng dụng những công nghệ mới trong các hoạt động của các di tích và bảo tàng, đồng thời, từng bước tin học hóa công tác quản lý các di sản văn hóa.

- Đẩy mạnh công tác sưu tầm hiện vật và tổ chức trưng bày tại các bảo tàng theo hướng tập trung giới thiệu sự phát triển các hình thái kinh tế - xã hội, các nét độc đáo trong lịch sử văn hóa làm nên bản sắc của các vùng, miền, các địa phương trên toàn quốc nhằm tạo sự hấp dẫn riêng, đồng thời tránh được sự trùng lặp nội dung giữa các bảo tàng.

**4 - Xây dựng và mở rộng quan hệ với các nhà trường, cơ quan, đơn vị và các tổ chức xã hội; đồng thời phối hợp chặt chẽ với ngành du lịch**

Mục tiêu hàng đầu của hoạt động này là tăng cường sự giao lưu giữa các cơ quan quản lý di sản văn hóa với các cơ quan, tổ chức để đưa sản phẩm của các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa đến với các tầng lớp nhân dân trong xã hội.

Mặt khác, cần đặc biệt chú ý phối hợp chặt chẽ với ngành du lịch để tổ chức khai thác, phát huy các di sản văn hóa. Trên thực tế, các di sản văn hóa Việt Nam nói chung bao gồm di sản văn hóa vật thể và di sản văn hóa phi vật thể đều đã và đang là một trong những tài nguyên du lịch quan trọng, được ngành du lịch chú ý khai thác. Tuy nhiên, đến nay sự phối hợp giữa các cơ quan nghiên cứu và bảo vệ di sản văn hóa với ngành du lịch vẫn còn rất hạn chế. Do đó, hiệu quả của việc tuyên truyền, giới thiệu về lịch sử, văn hóa nước nhà với các khách du lịch, nhất là các khách quốc tế vẫn chưa cao, chưa thỏa mãn nhu cầu của các đối tượng. Cũng vì thế, các cơ quan nghiên cứu, quản lý bảo vệ di sản văn hóa chưa khai thác được nguồn thu từ các dịch vụ du lịch để đầu tư trở lại cho hoạt động của chính mình.

**5 - Đẩy mạnh công tác tuyên truyền trên các phương tiện thông tin đại chúng**

Với tốc độ phát triển ngày càng nhanh chóng, ngày nay các phương tiện thông tin đại chúng (tiêu biểu là trên các lĩnh vực phát thanh, truyền hình, báo chí, mạng In-tơ-nét...) đã mở rộng khả năng truyền tin rộng khắp và hiệu quả trên phạm vi toàn cầu và tới từng người dân ở khắp các vùng miền của đất nước. Vì vậy, việc đẩy mạnh công tác tuyên truyền về hoạt động của các di sản văn hóa trên các phương tiện thông tin đại chúng là một hoạt động rất cần thiết và chắc chắn sẽ mang lại hiệu quả thực tế.

*6 - Đẩy mạnh việc hợp tác quốc tế trong lĩnh vực bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa*

- Đề nghị Chính phủ phê chuẩn và tham gia "Công ước quốc tế về việc trao trả các tài sản văn hóa đã bị thất lạc trong chiến tranh", "Công ước về bảo tồn các di sản trong trường hợp có xung đột vũ trang", "Công ước về việc xuất nhập khẩu các tài sản văn hóa".

- Tích cực tham gia các hoạt động của Ủy ban Di sản thế giới nhằm thực hiện "Công ước về việc bảo tồn các di sản văn hóa và thiên nhiên thế giới"; đồng thời, hưởng ứng những nội dung và biện pháp cụ thể của UNESCO về bảo vệ và phát huy giá trị các di sản văn hóa phi vật thể.

- Tham gia với tư cách là thành viên các tổ chức chuyên môn quốc tế về bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa.

*7 - Khuyến khích các tổ chức xã hội và các tầng lớp nhân dân tham gia các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa*

Nhà nước đã quyết định cho phép tổ chức định kỳ hằng năm Ngày Di sản văn hóa Việt Nam vào ngày 23-11 (nhân dịp kỷ niệm ngày Chủ tịch Hồ Chí Minh ký ban hành Sắc lệnh số 65/SL năm 1945 về bảo tồn bảo tàng). Đây không chỉ là dịp kỷ niệm, biểu dương khen thưởng các tập thể, cá nhân có nhiều công lao đối với sự nghiệp bảo vệ và phát huy di sản văn hóa, mà quan trọng hơn, đây chính là dịp nhắc nhở, kêu gọi và là đỉnh cao hằng năm của cuộc vận động các tổ chức xã hội cùng toàn thể nhân dân tham gia bảo vệ và phát huy di sản văn hóa Việt Nam.

Từ kinh nghiệm hoạt động của những năm qua, chúng tôi kiến nghị không nên chỉ tập trung các hoạt động trong Ngày Di sản văn hóa Việt Nam mà phải thường xuyên nhắc nhở, kêu gọi, vận động các tổ chức xã hội cùng toàn thể nhân dân tham gia vào sự nghiệp bảo vệ và phát huy di sản văn hóa Việt Nam.

Tăng cường các hoạt động của Hội Di sản văn hóa Việt Nam. Đây là tổ chức tự nguyện, tập hợp sự tham gia của tất cả những người đang hoạt động trong lĩnh vực bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa và đồng đảo những người có tâm trí, tài sức đóng góp vào sự phát triển của sự nghiệp bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa dân tộc.

*8 - Tăng cường công tác đào tạo và đào tạo lại đội ngũ công chức, viên chức làm công tác nghiên cứu, quản lý bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp đổi mới*

- Nâng cấp chất lượng đào tạo đại học và mở hệ đào tạo bậc trên đại học về các chuyên ngành trong lĩnh vực bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa.

- Tăng cường mở các lớp tập huấn, bồi dưỡng nghiệp vụ theo chuyên đề cho các cán bộ quản lý và nghiệp vụ nhằm thường xuyên nâng cao trình độ, cập nhật những hiểu biết về tình hình phát triển ở trong nước và quốc tế cho đội ngũ cán bộ chuyên môn.

- Chú trọng việc đào tạo, bồi dưỡng nâng cao trình độ ngoại ngữ, tin học cho các công chức, viên chức làm công tác bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa nhằm giúp cho họ có đủ năng lực đáp ứng yêu cầu công tác trong thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa, đồng thời, có khả năng tích cực tham gia các hoạt động giao lưu, hội nhập quốc tế.

*9 - Kiện toàn bộ máy tổ chức và cán bộ của ngành di sản văn hóa từ Trung ương đến cơ sở nhằm hạn chế, khắc phục những tồn tại, bất cập hiện nay, góp phần tạo lập tiền đề và cơ sở cho việc thực hiện những kiến nghị khác về chuyên môn nghiệp vụ. Đồng thời, qua đó tăng cường mối quan hệ, nhất là trong việc quản lý, chỉ đạo về chuyên môn, nghiệp vụ của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch đối với các bộ, ngành, đoàn thể ở Trung ương và Ủy ban nhân dân các tỉnh, thành phố về hoạt động về bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa. □*